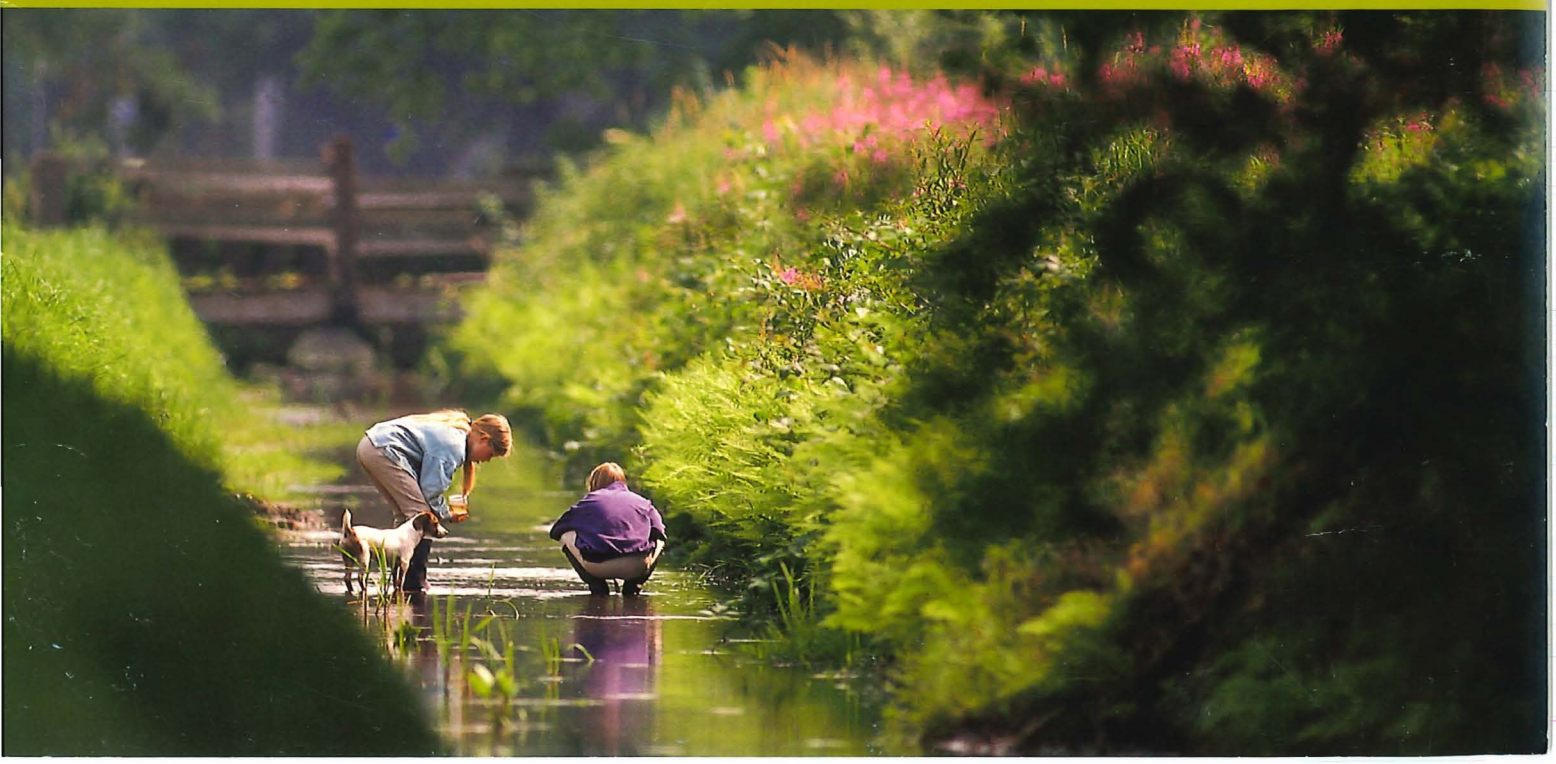
Staatsbosbeheer

Natuur, een spannende beleving buiten

Educatievisie Staatsbosbeheer

Missie Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer waarborgt de kwaliteit
van een groene leefomgeving voor
mens, plant en dier.

Kennis en creativiteit

Inleiding op de educatievisie

Sinds de invoering van de Wet op de Zelfstandigheid in 1998 is educatie formeel een taak van Staatsbosbeheer. Boswachters, medewerkers van bezoekerscentra en beleidsmedewerkers zetten zich daar van oudsher met veel overgave voor in. Maar tot nu toe was de visie van Staatsbosbeheer op educatie en het bijbehorende werkpakket niet eenduidig op papier vastgelegd. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is de opdrachtgever van het werk van Staatsbosbeheer. Daar hoort bij dat Staatsbosbeheer heel helder aangeeft welke producten en werkzaamheden de samenleving kan verwachten, onder meer voor het onderdeel educatie. Ook voor de eigen medewerkers en de andere natuurorganisaties is het belangrijk om daar inzicht in te hebben. Deze educatievisie geeft daar invulling aan.

De visie op educatie maakt duidelijk wat Staatsbosbeheer met educatie wil bereiken en wat de speerpunten voor de komende jaren zijn. Door binnen de hele organisatie een eenduidige koers te varen, wordt het effect van de activiteiten groter. Voor medewerkers met een educatieve taak is er het Handboek Educatie met daarin een handzaam stappenplan voor het ontwikkelen van nieuwe activiteiten. De medewerkers houden daarbij voldoende ruimte om eigen kennis en creativiteit in te zetten.

In hoofdstuk 1 wordt de visie op educatie neergezet. In de hoofdstukken 2 tot en met 5 wordt het educatiebeleid, met de belangrijkste strategische keuzes die voortvloeien uit de visie, beschreven. In hoofdstuk 6, tenslotte, wordt geschetst waar de accenten op korte termijn komen te liggen.

Inhoudsopgave

Samenvatting 4

1. Leren, ervaren, doen 6
   1.1 Belang van educatie 6
   1.2 Leren voor het leven 7
   1.3 Educatie en communicatie 7

2. Kinderen verbinden met de natuur 8
   2.1 Hoofd- en subdoelstellingen 8
   2.2 Leerdoelen 9
   2.3 Meetbaar en afrekenbaar 9

3. Kiezen voor het hart 10
   3.1 Natuurbeleving 10
   3.2 Natuureducatie 11
   3.3 Doelgroepen 12
   3.4 Belangrijke aanbieder van educatie 12
   3.5 Scholen en gezinnen 13
   3.6 Bezoekerscentra, boswachters en veldmedewerkers 13
   3.7 Kwaliteitszorg 14

4. Meer mensen bereiken 15
   4.1 Bestaande samenwerking 15
   4.2 Nieuwe samenwerkingsterreinen 16
   4.3 Op aanbeveling 16

5. Efficiënter en productiever 17
   5.1 Budget Ministerie van LNV 17
   5.2 Nieuwe accenten in de investeringen 17
   5.3 Aanvullende financieringsbronnen 18

6. Ontwikkelen, versterken en uitbreiden 19

Literatuur 20

Samenvatting

Educatievisie in het kort

Staatsbosbeheer heeft alle mogelijkheden in huis om een belangrijke aanbieder van natuureducatie te zijn: kennis, natuurgebieden en ambitie. Educatie is dan ook onderdeel van de opdracht die het ministerie van LNV aan Staatsbosbeheer verleent. Staatsbosbeheer vindt educatie een belangrijk onderdeel van het werk. Een beheerder van gebieden met grote maatschappelijke waarden heeft tenslotte de taak om hierover kennis uit te dragen en te zorgen dat men de natuur in al zijn facetten kan beleven.

Verbonden voelen met de natuur

In de visie van Staatsbosbeheer is educatie om twee redenen van belang. De ene reden is dat Staatsbosbeheer door middel van educatie de afstand tot de burger kan verkleinen. Hoe meer de burger weet over de natuur en vooral hoe meer hij of zij in onze gebieden komt, des te kleiner wordt de afstand. De andere reden is dat Staatsbosbeheer als grootste terreinbeheerder de verantwoordelijkheid heeft om kennis van en liefde en respect voor de natuur in Nederland bij te brengen aan verschillende doelgroepen. In deze tweede reden staat de ontwikkeling van de doelgroep zelf voorop. Nú verwondering en nieuwsgierigheid zaaien, betekent stráks respect en betrokkenheid oogsten.

Toekomstige gebruikers

Staatsbosbeheer kiest kinderen van 4 tot 12 jaar als doelgroep voor educatie. Het is tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend dat kinderen veel in de natuur komen. Via educatie wil Staatsbosbeheer ervoor zorgen dat vooral kinderen (weer) vertrouwd raken met de natuur. Om de natuur veilig te kunnen stellen voor toekomstige generaties, is het belangrijk dat deze toekomstige gebruikers en beslissers zich verbonden voelen met de natuur en vinden dat de natuur de moeite van het beschermen waard is. Met spannende en avontuurlijke activiteiten wil Staatsbosbeheer het hart van kinderen raken en hun nieuwsgierigheid en verwondering opwekken. Hoe groter de interesse van een kind is, des te groter is de kans op het bereiken van de leerdoelen. Naast het hart krijgen ook kennis en gedrag, ofwel hoofd en handen, de aandacht: kennis maakt de beleving intensiever en concrete handelingsperspectieven vergroten de betrokkenheid. In alle activiteiten is zelf doen belangrijker dan luisteren naar.

Meer met natuur

Staatsbosbeheer stelt zich ten doel om, door middel van educatie, te zorgen dat de doelgroep beter dan nu verbonden is met de natuur. De doelgroep weet meer van de natuur, is erdoor geboeid en is enthousiast over natuurlijke processen in de omgeving. De doelgroep toont zorg en respect voor de natuur en ziet het belang in van de taak van Staatsbosbeheer: de kwaliteit

"Op het gebied van educatie gaan we ons actiever inzetten om de verschillende doelgroepen te doordringen van het belang van de natuur. Natuur- en landschapsbeleving zijn daarbij de sleutelwoorden. In 2006 starten wij een programma om in de komende jaren alle basisscholieren minimaal één keer met onze boswachters onze gebieden te laten bezoeken."

Kees Vriesman, directeur Staatsbosbeheer (nieuwjaarstoespraak 2006)[1]

van de groene leefomgeving behouden door natuurbescherming en natuurontwikkeling. De doelgroep is bereid zich daarvoor in te zetten.

Zelfontdekkend leren

Educatieve activiteiten vinden buiten plaats, vooral in onze eigen gebieden, onder leiding van boswachters Voorlichting en Public Relations (VPR), veldmedewerkers, medewerkers van bezoekerscentra en vrijwilligers. In de educatieve programma's en activiteiten die Staatsbosbeheer aanbiedt, ligt de nadruk op natuurbeleving, zelfontdekkend leren en actieve deelname. De activiteiten zijn gericht op beleving en kennis, en bieden de deelnemer handreikingen om de binding met de natuur te versterken. In de activiteiten komen drie beleidsthema's van het ministerie van LNV aan bod: biodiversiteit, groen in en om de stad en ecosystemen. De kennis die de educatieve activiteiten overbrengen gaat vooral over de samenhangen in de natuur.

2006 en verder

De directieraad van Staatsbosbeheer heeft in december 2005 het educatiebeleid vastgesteld. Educatie is een van de speerpunten van het Concernjaarplan 2006[2] en krijgt zowel binnen als buiten de organisatie de aandacht.
Staatsbosbeheer wil de komende jaren de volgende resultaten bereiken:

- De taakverdeling, die is vastgesteld in het educatiebeleid, is ingevoerd. Er komt een educatieteam met een landelijke coördinator en vier regionale coördinatoren. Dit team is verantwoordelijk voor het implementeren van het beleid en het adviseren over en ondersteunen van educatieve activiteiten in het veld.
- Er is tijd en geld vrijgemaakt om educatieactiviteiten uit te voeren. Dit gebeurt door nieuwe prioriteiten te stellen in het takenpakket en de financiële middelen van de betrokken medewerkers.
- Alle huidige educatieve activiteiten van Staatsbosbeheer zijn in kaart gebracht en geëvalueerd aan de hand van een voor Staatsbosbeheer ontwikkelde kwaliteitsmeter[3] en de nieuwe richtlijnen uit het educatiebeleid. Op basis van de evaluatie wordt een databank gevuld met educatieve programma's en activiteiten die voldoen aan de nieuwe richtlijnen. De databank is, via Digitalis, vrij toegankelijk voor alle medewerkers met een educatieve taak. Bestaande kennis en goede initiatieven komen op die manier beschikbaar voor iedereen. Medewerkers hoeven niet het wiel opnieuw uit te vinden voor het eigen gebied.
- Staatsbosbeheer heeft samen met het IVN Vereniging voor natuur en milieueducatie (IVN) een educatief programma ontwikkeld voor de bovenbouw van het basisonderwijs. Scholen kunnen van het programma gebruikmaken bij bezoekerscentra en een aantal beheerseenheden.
- Staatsbosbeheer, de Universiteit van Utrecht en het NatuurCollege ontwikkelen in het project 'Natuur-Wijs' lesprogramma's voor scholen en een trainingstraject voor medewerkers met een educatieve taak. Pilotfase is begin 2007.

Educatie is een belangrijke taak van Staatsbosbeheer. Het implementeren van het beleid en verder vormgeven van educatie zal meer tijd vergen dan een jaar. Educatie zal daarom niet alleen in 2006 maar ook in de jaren daarna een belangrijk speerpunt blijven.

1. Leren, ervaren, doen

Visie op educatie

1.1 Belang van educatie

Educatie is in de visie van Staatsbosbeheer om twee redenen van belang. Ten eerste ziet Staatsbosbeheer het als een maatschappelijke taak om kennis van en liefde en respect voor de natuur bij te brengen aan verschillende doelgroepen in Nederland, als onderdeel van de algemene ontwikkeling. Daarnaast kan educatie eraan bijdragen om onze vermaatschappelijkings doelstelling te realiseren: de afstand tot de burger te verkleinen. Hoe meer de burger weet over de natuur en vooral hoe meer hij of zij in onze gebieden komt, des te kleiner wordt de afstand.

Door de nieuwsgierigheid van kinderen te prikkelen krijgen ze binding met de natuur.

Kinderen (weer) vertrouwd laten raken met de natuur

Hoewel spelen en ravotten buiten aan de basis liggen van de ontwikkeling van liefde en zorg voor de natuur, is het tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend dat kinderen het merendeel van hun vrije tijd buiten doorbrengen. Hierdoor vervreemden veel kinderen van de natuur. De vrije natuur is voor hen een onbekende omgeving geworden. Zo ook, binnen de schoolomgeving. Door de nadruk op de vakken rekenen en taal is er weinig ruimte over voor natuuronderwijs. In vele basisscholen wordt nauwelijks meer dan een halfuurtje per week aan natuuronderwijs besteed - en dat is meestal binnen in de klaslokaal - niet buiten waar het hoort!
Staatsbosbeheer maakt zich zorgen over deze gebrek aan beleving van natuur door kinderen en de geringe aandacht voor natuuronderwijs op school. Ten eerste omdat vertoeven in de natuur goed is voor kinderen en belangrijk voor hun gezondheid. Daarnaast heeft de jeugd de toekomst en is daarmee het draagvlak voor de Nederlandse natuur waar Staatsbosbeheer in wil investeren. Staatsbosbeheer wil om deze redenen zich inzetten om kinderen wezenlijke natuurervaringen te bieden. Natuurervaringen die de kinderen 'pakken', ervaringen die blijven hangen. Als kinderen van de natuurlijke omgeving houden en begrijpen hoe de natuur in elkaar zit, zullen zij meer zorg en respect voor de natuurlijke omgeving ontwikkelen. Nu verwondering en nieuwsgierigheid zaaien, betekent straks respect en betrokkenheid oogsten.

Natuureducatie omvat de volgende drie kerncomponenten:
- **kennis (hoofd)**
- **beleving (hart)**
- **gedrag of handelen (handen)**

Natuur en mensen horen bij elkaar. Dat idee staat centraal in de missie van Staatsbosbeheer;het waarborgen van de kwaliteit van een groene leefomgeving voor mens, plant en dier. Voor het verwezenlijken van deze missie is het een voorwaarde dat mensen respect en liefde voor de natuur hebben. Educatie is het aangewezen middel om dat te bereiken.

1.2 Leren voor het leven

Onderwijs volgen is vooral kennis en feiten vergaren, ofwel 'leren om te weten'. Bij educatie staat de vorming van waarden centraal, ofwel 'leren voor het leven'. Educatie is een langetermijnproces dat met een duidelijk doel voor ogen kennis, beleving en gedrag beïnvloedt. Staatsbosbeheer kiest ervoor om in te zetten op natuureducatie in ruime zin. Ook cultuur- en landschapseducatie horen daarbij.
Natuureducatie omvat drie kerncomponenten:

- kennis (hoofd);
- beleving (hart);
- gedrag of handelen (handen).

Natuureducatie is dus een combinatie van Hoofd, Hart en Handen. Leren over en ervaren van de natuur gaat vooral via zelf doen, ontdekkend leren. Leren doe je met je hoofd, je hart en je handen waarbij het hart de weg naar het hoofd is. Omdat leren via het hart gaat, kiest Staatsbosbeheer ervoor om in educatieve activiteiten de nadruk te leggen op natuurbeleving en verwondering. Natuureducatie moet aansluiten bij wat mensen al weten en doen. De activiteiten worden daarom afgestemd op de belevingswereld van de doelgroep. Kinderen hebben een andere belevingswereld dan volwassenen. Stadskinderen hebben een andere belevingswereld dan plattelandskinderen en allochtone kinderen een andere dan autochtone kinderen. De manier waarop kinderen de natuur ervaren en de manier waarop ze ermee omgaan, hangt af van hun belevingswereld.

1.3 Educatie en communicatie

Staatsbosbeheer ziet educatie als een vorm van communicatie, net als voorlichting, marketing en PR. Deze vormen van communicatie worden op verschillende momenten en met verschillende doelen ingezet.

- Bij voorlichting staat informatie geven centraal. Het doel is gedragsbeïnvloeding. Voorlichting is vaak gekoppeld aan een bepaald moment of een bepaalde gebeurtenis: het gewenste gedrag is in een actuele, concrete situatie van belang.
- Marketing en public relations zijn vormen van communicatie met een bedrijfseconomisch doel.
- Educatie is vormend onderwijs met gerichte leerdoelen in een langere periode. Educatie is breder dan feiten vergaren. Ook de vorming en ontwikkeling van waarden en het aanleren en toepassen van vaardigheden zijn onderdelen van educatie.

Het is noodzakelijk om prioriteiten te stellen tussen deze vormen van communicatie in de takenpakketten van de betrokken medewerkers.

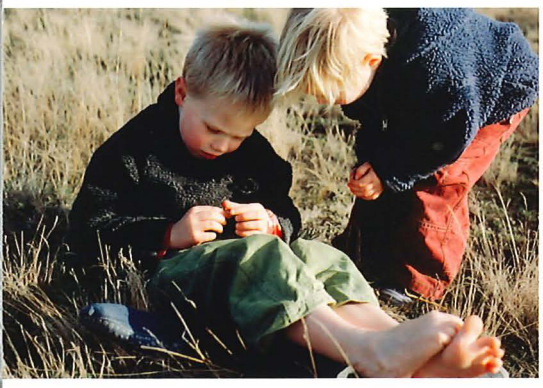
2. Kinderen verbinden met de natuur

Doelstellingen van educatie

Staatsbosbeheer kiest jonge kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar als doelgroep voor educatie. De doelstellingen en leerdoelen zijn daarop afgestemd.

2.1 Hoofd- en subdoelstelling

Staatsbosbeheer streeft met educatie de volgende hoofddoelstelling na: Eind 2008 is de doelgroep beter dan nu verbonden met de natuur. De doelgroep weet meer van de natuur, is erdoor geboeid en geïnspireerd en is enthousiast over natuurlijke processen in de omgeving. De doelgroep toont zorg en respect voor de natuur en ziet het belang in van de taak van Staatsbosbeheer: natuurbescherming en natuurontwikkeling zijn noodzakelijk voor het behoud van de kwaliteit van de groene leefomgeving. De doelgroep is bereid zich daarvoor daadwerkelijk in te zetten.

Verwondering en verbazing liggen ten grondslag aan de liefde voor de natuur.

Deze hoofddoelstelling is nader uitgewerkt in de volgende subdoelstellingen:

1. De doelgroep komt regelmatig direct in contact met de natuur en beleeft de natuur daarbij met alle zintuigen. Hierdoor wordt de betrokkenheid bij de natuur groter.

2. De doelgroep begrijpt beter hoe de natuur werkt (kennis) en ziet daardoor het belang van het beschermen en ontwikkelen van natuur in (inzicht). Ook dit leidt tot grotere betrokkenheid bij de natuur en meer draagvlak voor het werk van Staatsbosbeheer.

3. De doelgroep denkt na over houding en gedrag ten opzichte van de natuur en wordt gestimuleerd om respectvol met de Nederlandse natuur om te gaan (positief gedrag).

4. Staatsbosbeheer ontvangt jaarlijks ongeveer 75.000 kinderen in haar gebieden. Het streven is om dit aantal de komende jaren te verhogen.

2.3 Leerdoelen

Bij het opstellen van educatieve activiteiten en programma's moet vooraf duidelijk zijn wat de leerdoelen zijn. Een goede educatieve activiteit gaat in op de drie componenten kennis, beleving en handelen. De leerdoelen kunnen duidelijk worden door de volgende vragen te stellen:

- Wat wil ik dat de deelnemer weet na het volgen van de activiteit of het programma?
- Wat wil ik dat de deelnemer ervaart of voelt na het volgen van de activiteit of het programma?
- Wat wil ik dat de deelnemer doet of hoe wil ik dat de deelnemer handelt, na het volgen van de activiteit of het programma?

De antwoorden op deze vragen vormen de leerdoelen van de educatieve activiteit. Aan de hand van de leerdoelen kan een keuze gemaakt worden voor het thema (bijvoorbeeld biodiversiteit), de inhoud (bijvoorbeeld de waterkringloop of voedselketens) en de methode (bijvoorbeeld een ruige belevingstocht, aardewandeling of veldwerkexcursie).

Educatieve activiteiten en programma's voor leerlingen moeten aansluiten bij de zogenaamde competentiedoelen van het natuuronderwijs op school (voorheen kerndoelen). Een overzicht van de relevante competentiedoelen is te vinden in de Handboek Educatie die bij deze visie hoort.

2.4 Meetbaar en afrekenbaar

Staatsbosbeheer moet aan het ministerie van LNV kunnen aantonen in hoeverre de doelen voor educatie zijn gehaald. De hogere doelen, zoals draagvlak, respect en zorg, geven richting aan de educatiewerkzaamheden maar zijn moeilijk meetbaar. Deze hogere doelen worden daarom vertaald in taakstellingen en leerdoelen die SMART zijn: specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden. Deze concrete, meetbare doelen neemt Staatsbosbeheer op in jaarplannen, regioplannen en districtsplannen.

3. Kiezen voor het hart

Strategische keuzes

Staatsbosbeheer kan niet het hele palet van natuureducatie voor zijn rekening nemen. Dat hoeft ook niet want ook andere partijen dragen daaraan bij. Wel moet duidelijk zijn op welk deel van de natuureducatie Staatsbosbeheer zich toespitst. Met in het achterhoofd de missie van Staatsbosbeheer en de gestelde doelen zijn hiervoor de volgende strategische keuzes gemaakt:

- Het accent ligt op natuurbeleving, verwondering en inspiratie: Staatsbosbeheer kiest voor het hart.
- De nadruk ligt op de 'N' (natuureducatie) van Natuur- en Milieueducatie. Natuureducatie in ruime zin. Ook cultuur- en landschapseducatie horen erbij.
- Prioriteit ligt bij kinderen van 4 tot 12 jaar en gezinnen met jonge kinderen.
- Staatsbosbeheer wil een belangrijke aanbieder van natuureducatieve programma's zijn en gaat allianties aan met daarin gespecialiseerde partijen.
- Staatsbosbeheer kiest ervoor om de doelgroep te bereiken via het onderwijs (formele situatie) en buiten school (informele situatie). De eerstkomende jaren ligt de nadruk op het basisonderwijs.
- De educatieve activiteiten vinden bij voorkeur buiten plaats, in de eigen gebieden.
- De bezoekerscentra, boswachters VPR en veldmedewerkers VR hebben een centrale rol bij de uitvoering van educatieve activiteiten.
- Staatsbosbeheer kiest voor goede kwaliteit en professionaliteit van activiteiten en uitvoerders en stelt daarvoor kwaliteitseisen op.

De kern van het educatiebeleid van Staatsbosbeheer: Staatsbosbeheer richt natuureducatie vooral op jonge kinderen van 4 tot 12 jaar, en biedt deze groep spannende, avontuurlijke en educatieve natuurervaringen aan, buiten in de eigen gebieden. Daar ligt de kracht van Staatsbosbeheer.

3.1 Natuurbeleving

Het zelf ervaren en beleven van de natuur vormt de basis voor het ontwikkelen van waarden zoals liefde, zorg, respect en verantwoordelijkheidsgevoel voor de natuur (Huitzing, 1989)[4]. Juist deze waarden zijn van belang voor het waarborgen van de kwaliteit van een groene leefomgeving voor mensen, planten en dieren (de missie van Staatsbosbeheer). Daarom legt Staatsbosbeheer in de natuureducatie het accent op de natuurbeleving ofwel het hart.

Met spannende en avontuurlijke activiteiten wil Staatsbosbeheer het hart van kinderen raken en hun nieuwsgierigheid en verwondering opwekken. Hoe groter de interesse van een kind is, des te groter is de kans op het bereiken van de leerdoelen. Naast het hart krijgen ook kennis en handelen, ofwel hoofd en handen, de aandacht: kennis maakt de beleving intensiever en concrete handelingsperspectieven vergroten de betrokkenheid. In alle activiteiten is zelf doen belangrijker dan luisteren naar.

"Als je een ontdekroute hebt waar je iets kunt doen, dan denk je nou tóch maar een keer wandelen."

Thomas, 10 jaar.

3.2 Natuureducatie

Staatsbosbeheer kiest ervoor om in te zetten op natuureducatie in ruime zin. Ook cultuur- en landschapseducatie horen daarbij. De inhoud van de educatieve programma's sluit aan bij beleidsthema's van het ministerie van LNV: biodiversiteit, ecosystemen en groen in en om de stad (Nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur', 2000)[5]. De nadruk ligt op het herkennen van de samenhangen in de natuur: kringlopen, stroming van energie, verandering in de tijd en relaties tussen levensvormen. Het doel is dat de kinderen die bij Staatsbosbeheer zijn geweest, snappen hoe de natuur werkt. Zij leren bijvoorbeeld waaróm een bepaalde vogel in de duinen leeft en niet in het bos. Het leren van details zoals namen van allerlei soorten is minder belangrijk.

De educatieve programma's geven de doelgroepen concrete handreikingen over de manier waarop zij kunnen bijdragen aan het behoud van de natuur. Kinderen kunnen bijvoorbeeld meebeslissen over het ontwerp van een speelbos, meedoen aan adoptieprojecten of leren stil te zijn in de natuur. Dit vergroot de betrokkenheid van de doelgroep bij de natuur.

Uit onderzoek blijkt dat veel mensen bang zijn voor de natuur (van den Berg, 2004)[6]. Natuureducatie kan eraan bijdragen om deze angst weg te nemen. Vooral stadskinderen die nooit in de natuur komen kunnen angstig zijn in de natuur. Ruige tochten door verwilderde gebieden zijn dan ook niet voor iedereen dolle pret. Het is belangrijk om daar aandacht aan te besteden in de educatieprogramma's.

3.3 Doelgroepen

Staatsbosbeheer kiest kinderen van 4 tot 12 jaar als doelgroep voor educatie, op scholen en in buitenschoolse situaties. Liefde voor de natuur wordt in de jonge jaren 'gezaaid'. Om de Nederlandse natuur veilig te kunnen stellen voor toekomstige generaties, is het belangrijk dat deze toekomstige gebruikers en beslissers zich verbonden voelen met de natuur en vinden dat de natuur de moeite van het beschermen waard is. Ook in de recreatievisie en de communicatievisie legt Staatsbosbeheer de prioriteit bij deze doelgroep.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft onderzocht welk deel van hun vrije tijd kinderen buiten doorbrengen (SCP, 2005)[7]. Hieruit blijkt dat pubers en jongeren weinig tijd buiten doorbrengen. Dat ligt anders bij kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar. Bijna al deze kinderen (94%) speelt tenminste een keer per week buiten. De natuur, ook uitgebeeld in natuurtekenfilms en verhalen, is een belangrijk onderdeel van de belevingswereld van deze jonge kinderen. Deze groep lijkt daarom ontvankelijk voor de educatieve aanpak van Staatsbosbeheer.

"Ik zou er graag nog een keer terug komen. Maar dan wel met mijn ouders want ik wil dat zij het ook zien."

Annelore, 12 jaar.

De Raad van Advies van Staatsbosbeheer heeft in 2002[8] geadviseerd om naast jonge kinderen ook dertigplussers als doelgroep voor educatie te kiezen. Staatsbosbeheer benadert een deel van deze groep via educatieactiviteiten voor jonge gezinnen. Dertigplussers worden daarnaast ook al goed bereikt via voorlichtingsactiviteiten in gebieden en recreatieve activiteiten.

3.4 Scholen en gezinnen

Staatsbosbeheer heeft de ambitie om zoveel mogelijk kinderen te ontvangen, buiten in onze gebieden: stads- en plattelandskinderen, autochtone en allochtone kinderen. Staatsbosbeheer benadert de kinderen via scholen (formele situatie) en gezinnen of verenigingen (informele situatie).

De boswachter heeft een centrale rol in het uitvoeren van de educatieve taak.

De doelgroep van 4 tot 12 jaar is het gemakkelijkste via de school te bereiken. Samen met de Universiteit Utrecht en het NatuurCollege ontwikkelt Staatsbosbeheer het educatief programma 'Natuur-Wijs'. Het doel hiervan is een meerjarenprogramma te ontwikkelen om natuur terug te brengen in het onderwijs. Via dit project krijgen leerkrachten concrete programma's aangereikt voor natuuronderwijs buiten. Leerkrachten, PABO-docenten en de eigen boswachters zullen actief meedoen aan het ontwikkelen van de programma's.
Als een proeffase succesvol verloopt, zal Staatsbosbeheer het programma in heel Nederland aanbieden.

Staatsbosbeheer wil de kinderen ook bereiken in informele situaties, in gezins- of verenigingsverband. Als voorbeeld geldt de jeugdnatuurclub van het bezoekerscentrum De Weerribben. Ook komen er meer excursies met een educatieve component, speciaal gericht op gezinnen met jonge kinderen. Zowel bezoekerscentra als beheerseenheden kunnen dit soort excursies aanbieden. De meeste bezoekerscentra doen dit overigens al.

3.5 Belangrijke aanbieder van educatie

Staatsbosbeheer heeft natuurgebieden verspreid over heel Nederland, variërend van bijzondere natuurparels tot 'gewone' natuur. Een groot deel van de natuurgebieden is vrij toegankelijk voor mensen. Staatsbosbeheer heeft veel kennis van en liefde voor de natuur en wil die overbrengen op kinderen. De ambitie van Staatsbosbeheer is dat leerlingen tenminste een keer in hun basisschooltijd op bezoek komen bij de boswachter. Om dit te bereiken gaat Staatsbosbeheer allianties aan met ander partijen die gespecialiseerd zijn in het ontwikkelen en begeleiden van natuureducatieve activiteiten en programma's.

3.6 Boswachters, veldmedewerkers en bezoekerscentra

Boswachters, veldmedewerkers en medewerkers van bezoekerscentra vormen het kloppend hart van de educatieactiviteiten van Staatsbosbeheer. De bijdragen van vrijwilligers zijn daarbij van groot belang

De boswachters VPR en de veldmedewerkers Voorlichting en Recreatie zijn, meer dan wie dan ook, het 'gezicht' van Staatsbosbeheer naar buiten. De boswachters krijgen op dit moment onvoldoende ondersteuning bij het uitvoeren van hun educatieve taak.
De regio's zullen daarom investeren in educatieve scholing en de materiele uitrusting van de boswachter. Ook krijgt de boswachter ondersteuning en advies bij het ontwikkelen en uitvoeren van educatieve activiteiten voor zijn eigen gebied. Ook deze ondersteuning zal voornamelijk uit de regio komen.

Staatsbosbeheer beheert tien bezoekerscentra in Nederland. Jaarlijks brengt meer dan een miljoen mensen een bezoek aan een van deze bezoekerscentra. De bezoekerscentra zijn dan ook belangrijke ontmoetingsplaatsen waar bezoekers met Staatsbosbeheer en met elkaar in contact komen ('Middelpunt in de natuur', 2003)[9]. De bezoekerscentra liggen in aansprekende gebieden van Staatsbosbeheer. Om deze redenen ligt het voor de hand dat de bezoekerscentra een centrale rol hebben in het organiseren en uitvoeren van educatieve activiteiten voor scholen en gezinnen met kinderen. Voorwaarde voor succes is echter dat Staatsbosbeheer investeert in gekwalificeerd personeel in de bezoekerscentra dat educatie als vaste taak heeft.

Kinderen luisteren geboeid naar de verhalenverteller.

Het Biesbosch Bezoekerscentrum biedt verschillende veldwerkprogramma's aan voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Bij alle programma's hoort voorbereidend lesmateriaal dat de school van tevoren krijgt toegestuurd. Jaarlijks voeren 4.000 schoolkinderen een educatief programma uit in de Biesbosch. De activiteiten worden begeleid door 25 speciaal opgeleide schoolgidsen.

3.7 Kwaliteitszorg

De natuureducatie moet voldoende kwaliteit hebben om de doelen te kunnen bereiken. Waar nodig verbetert Staatsbosbeheer de komende jaren de kwaliteit van de educatieve activiteiten en de educatieve competenties van de uitvoerders. Dit gebeurt ondermeer door te investeren in de ontwikkeling van educatieve activiteiten die voldoen aan hedendaagse opvattingen over natuureducatie en die aansluiten bij het natuuronderwijs op de basisschool.

Staatsbosbeheer ontwikkelt een Kwaliteitszorgplan waarin de kwaliteitseisen staan voor:
- de organisatie van educatie (beleid, takenverdeling, aansturing);
- de inhoud van educatie (educatieve activiteiten, diensten en producten);
- de medewerkers met educatieve taken (beroepsprofielen, competenties).

De educatieve activiteiten van Staaatsbosbeheer zijn spannend en leuk om te doen.

4. Meer mensen bereiken

Samenwerking met andere organisaties

Staatsbosbeheer vindt het belangrijk om natuureducatie in samenwerking met andere organisaties vorm te geven. Door de kennis en de menskracht van verschillende partijen te combineren, wordt het mogelijk om meer educatieactiviteiten aan te bieden en meer mensen te bereiken. Ook de kwaliteit en de professionaliteit van de activiteiten en de uitvoerders kan verbeteren door gecombineerde inzet van middelen. Staatsbosbeheer werkt nu al met een aantal partijen samen aan educatie en wil in de komende jaren nieuwe samenwerkingsvormen tot stand brengen.

4.1 Bestaande samenwerking

Het ministerie van LNV is een belangrijke samenwerkingspartner van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer draagt via educatieve activiteiten het beleid van LNV uit en andersom geeft het ministerie richting aan de educatietaak van Staatsbosbeheer. De inhoud van de activiteiten wordt afgestemd op de belangrijkste beleidsthema's, zoals biodiversiteit en groen in en om de stad.

Alle educatieve activiteiten bevatten drie kerncomponenten: hoofd, hart en ... handen!

Staatsbosbeheer werkt samen met organisaties die gespecialiseerd zijn in innovatieve vormen van natuureducatie, zoals de Stichting Earth Education Nederland, NatuurCollege, Stichting Boomfeestdag en het IVN. Dit is van belang voor het bijscholen van boswachters, veldmedewerkers en educatieve medewerkers in bezoekers- en informatiecentra. Onmisbaar voor Staatsbosbeheer is de samenwerking met vrijwilligers organisaties die zich inzetten voor de begeleiding van excursies, informatie- en bezoekerscentra, beheerswerkzaamheden en monitoring. De vrijwilligers vertegenwoordigen Staatsbosbeheer in het veld. Zij moeten de juiste informatie over Staatsbosbeheer kunnen geven en de standpunten van Staatsbosbeheer over relevante maatschappelijke vraagstukken kennen. Het is belangrijk dat vrijwilligers op de hoogte zijn van het educatiebeleid van Staatsbosbeheer en bereid zijn om hun werk volgens dit beleid in te vullen.

Op een aantal locaties werkt Staatsbosbeheer samen met provinciale consulentschappen van het IVN en met Milieu Educatie Centra. De partijen stellen gezamenlijk educatieve programma's op en zetten elkaars deskundigheid in bij de begeleiding van de activiteiten.
Staatsbosbeheer is terreinbeheerder in een aantal nationale parken in

Door educatieve activiteiten ontdekken kinderen zelf spelenderwijs de natuur.

Nederland. Samenwerking met de nationale parken vindt onder meer plaats op het gebied van voorlichting, educatie en monitoring.

4.2 Nieuwe samenwerkingsterreinen

Staatsbosbeheer heeft veel kennis in huis over de natuur, het landschap en de cultuurhistorische objecten in de eigen gebieden. Om deze kennis toegankelijk te maken wil Staatsbosbeheer verdere samenwerking zoeken met organisaties die gespecialiseerd zijn in didactiek en (natuur)educatie, zoals het IVN en de Stichting Veldwerk Nederland. Dit kan bijvoorbeeld door personeel uit te wisselen in de vorm van snuffelstages. Staatsbosbeheer kan de eigen kennis ook vergroten door deel te nemen aan de kenniskringen over educatie die het IVN organiseert. Het kenniscentrum van het IVN kan bovendien de educatiekennis van Staatsbosbeheer regelmatig actualiseren.

Voor de educatietaak zijn producten nodig zoals lesmateriaal, informatiepakketten, educatieve programma's en activiteiten. Tot nu toe heeft Staatsbosbeheer deze producten deels in eigen beheer ontwikkeld en deels via uitbesteding aan educatieve instellingen of bureaus. Staatsbosbeheer heeft het plan om in 2006 twee nieuwe educatieproducten te ontwikkelen in samenwerking met andere partijen:

1. In juli 2006 gaat het project 'Natuur-Wijs' van start (zie 3.4).
2. Staatsbosbeheer ontwikkelt samen met het IVN een nieuw educatief programma. De bezoekerscentra van Staatsbosbeheer en de consulentschappen van het IVN zullen het programma aanbieden aan de bovenbouw van basisscholen.

4.3 Op aanbeveling

Staatsbosbeheer heeft de ambitie om een belangrijke speler te zijn op het gebied van natuureducatie. Om meer en betere natuureducatie te kunnen leveren, wil Staatsbosbeheer samenwerken met andere partners. Dat kan zowel op landelijk als regionaal niveau.
Op aanbeveling van de Raad van Advies (2002) gaat Staatsbosbeheer verkennen met welke partijen samenwerking op regionaal of landelijk niveau het beste kan plaatsvinden. De meest geschikte samenwerkingspartijen kunnen per regio en gebied verschillen, afhankelijk van onder meer de bestaande netwerken. Voorbeelden van partijen zijn Milieueducatiecentra (MEC's), NME-diensten van de gemeenten en bezoekerscentra van nationale parken.

5. Efficiënter en productiever

Geen grote financiële verschuivingen

5.1 Budget ministerie van LNV

De overheid is verantwoordelijk voor de financiering van het basisaanbod van educatieve diensten. Staatsbosbeheer stuurt jaarlijks een offerte aan het ministerie van LNV voor onder meer het beheren van de gebieden en het leveren van producten op het gebied van Voorlichting, Educatie en Vermaatschappelijking (VEV). De educatieproducten zijn onderdeel van deze offerte.

Staatsbosbeheer ontvangt voor educatie een afgesproken bedrag per hectare natuurgebied. Hier bovenop komen de kosten voor boswachters met een educatietaak, medewerkers van hoofd- en regiokantoren die aan educatie werken en indirecte kosten zoals voor bedrijfsadministratie. De directie besluit over de budgettering van het educatiegeld en de verdeling over de regio's.

De boswachter geeft tijdens een gezinsexcursie invulling aan haar educatieve taak.

5.2 Nieuwe accenten in de investeringen

De nieuwe visie van Staatsbosbeheer op educatie zal naar verwachting geen grote financiële verschuivingen teweegbrengen. Wel is het streven om het educatiebudget efficiënter en productiever te besteden. Om educatie sterker te verankeren in de organisatie zal Staatsbosbeheer investeren in:

- personeel dat speciaal belast is met educatie;
- training en opleiding van uitvoerend personeel (via POLS);
- evaluatie van bestaande educatieve activiteiten en materialen;
- ontwikkeling van nieuwe educatieve activiteiten.

Bezoekerscentra krijgen een centrale rol in het organiseren en uitvoeren van educatieve activiteiten. Om die rol waar te kunnen maken moeten de bezoekerscentra een medewerker hebben die educatie als vaste taak heeft. Een aantal bezoekerscentra van Staatsbosbeheer heeft al een educatieve medewerker, soms in dienst van Staatsbosbeheer (Drimmelen en Drents-Friese Woud) en soms in dienst van het IVN (Weerribben).

5.3 Aanvullende financieringsbronnen

Het budget van het ministerie van LNV is niet voldoende om alle ambities op het gebied van educatie te vervullen. Daar is aanvullende financiering voor nodig. Voor educatieve activiteiten voor scholen, gezinnen met kinderen en andere doelgroepen brengt Staatsbosbeheer over het algemeen een beperkt bedrag in rekening. Vanaf 2007 biedt het 'Investeringsbudget Landelijk Gebied' (ILG) ook mogelijkheden voor aanvullende financiering. De kern van het ILG is dat provincies, gemeenten en waterschappen meer verantwoordelijkheden krijgen voor de uitvoering van rijksdoelen in het landelijk gebied. Natuureducatie is onderdeel van deze rijksdoelen. Voor de financiering van de rijksdoelen komt één subsidiestroom van het ministerie van LNV naar de provincies tot stand. Het plan is om scholen te betrekken bij de inrichting van het landelijke gebied. Staatsbosbeheer kan hierbij aansluiten door, al dan niet in samenwerking met derden, projectvoorstellen in te dienen voor educatieve activiteiten. Ook bij andere ministeries en overheden zoekt Staatsbosbeheer naar financieringsmogelijkheden voor educatie.

Tijdens een aardewandeling leren kinderen de natuur op een heel andere manier te ervaren en te beleven.

6. Ontwikkelen, versterken en uitbreiden

Concrete activiteiten op korte termijn

Staatsbosbeheer geeft het nieuwe educatiebeleid invulling met de volgende concrete activiteiten.

Communiceren over het nieuwe beleid

- het nieuwe educatiebeleid verspreiden binnen Staatsbosbeheer;
- de hoofdlijnen van het beleid vertalen in een toegankelijke, leesbare handboek voor de uitvoerders;
- standpunt over educatie op Digitalis en internet zetten;
- educatiebeleid presenteren aan de districtshoofden, Bureau Ontwikkeling en Beheerafdelingen en boswachters VPR tijdens reguliere overleggen;
- communiceren met bestuurlijke doelgroepen, zoals gedeputeerden en wethouders;
- communiceren met het ministerie van LNV.

Interne organisatie versterken

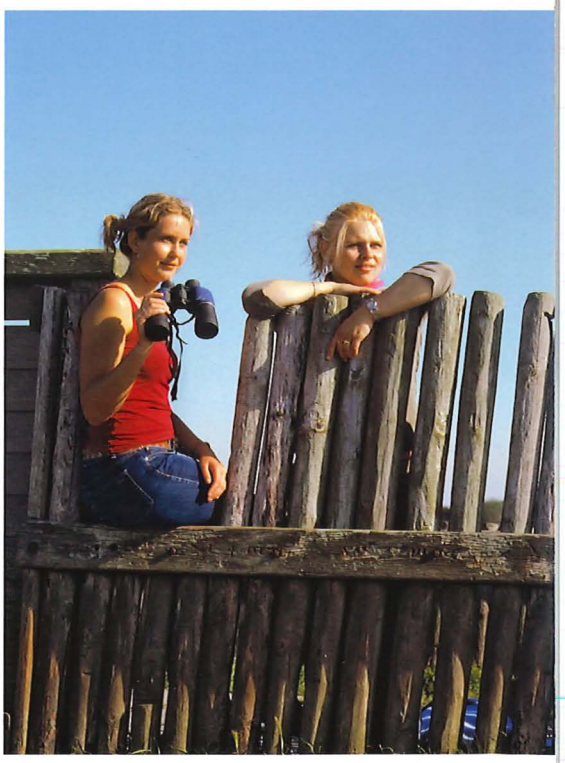
- Het landelijke educatieteam wordt ingericht. Dit team zal bestaan uit een landelijke coördinator in de centrale organisatie en vier regionale coördinatoren in de regio's. De eerste taak van het nieuwe team is de communicatie over het nieuwe beleid en het coördineren van de implementatie in de regio's.
- Uitvoerders van educatie krijgen geld en tijd voor het volgen van scholingstrajecten die bijdragen aan de educatieve taak.
- Educatie is als speerpunt opgenomen in het Concern Jaarplan 2006. De regio's hebben de opdracht om educatie op te nemen in de regionale jaarplannen voor 2006.

Educatieaanbod inventariseren en evalueren

In 2006 gaat een project van start om het bestaande aanbod van educatieve activiteiten te inventariseren, en te evalueren aan de hand van een speciaal voor Staatsbosbeheer ontwikkelde kwaliteitsmeter. Onderdeel van de evaluatie is de besteding van geld aan educatie en de urenverantwoording van boswachters VPR. Voor de educatieve activiteiten en programma's die passen bij het educatiebeleid worden leerdoelen vastgesteld voor zover dit nog niet is gebeurd.

Trainingsmogelijkheden inventariseren en uitbreiden

Staatsbosbeheer kent een intern scholingstraject voor medewerkers (POLS)

'Natuur-Wijs' zorgt voor een groter bewustzijn van de relatie tussen mens en natuur van 4 tot 18-jarigen.

met een breed aanbod aan cursussen. Het aanbod bevat cursussen voor medewerkers die excursies en educatieve activiteiten organiseren en begeleiden. Geïnventariseerd wordt of de inhoud van deze trainingen aansluiten bij het educatiebeleid en of nieuwe trainingen wenselijk zijn.

Nieuwe educatieproducten ontwikkelen, samen met andere partijen

- Alle educatieve activiteiten en programma's die passen in het nieuwe educatiebeleid komen in een 'ideeënbank' te staan. Deze bank is via Digitalis toegankelijk voor alle medewerkers van Staatsbosbeheer. Zo kunnen medewerkers de bestaande kennis en ervaring beter benutten.
- Staatsbosbeheer brengt een informatiepakket uit over Staatsbosbeheer en de boswachter, voor spreekbeurten en werkstukken.
- In samenwerking met het IVN ontwikkelt Staatsbosbeheer een nieuw educatief programma voor de bovenbouw van het basisonderwijs.
- In 2006 gaat het project Natuur-Wijs van start. Het project is een unieke samenwerking tussen het NatuurCollege, Staatsbosbeheer en de Universiteit Utrecht.
- In 2006 komt een film over Staatsbosbeheer beschikbaar voor vertoning in bezoekerscentra of op scholen, met als titel 'In de Natuur'. De film is bedoeld voor kinderen van 8 tot 12 jaar.

De Nationale Boomfeestdag is al 50 jaar een succesvolle educatieactiviteit.

Nationale Boomfeestdag

De samenwerkingsovereenkomst met de Stichting Nationale Boomfeestdag wordt verlengd. Dit moment wordt aangegrepen om de invulling van de Boomfeestdag en de samenwerking tussen Staatsbosbeheer en Stichting Nationale Boomfeestdag te evalueren.

Normkosten educatie

Er worden specifieke normkosten ontwikkeld voor educatieve activiteiten.

Kwaliteitszorgplan

Staatsbosbeheer ontwikkelt een landelijke referentie voor de kwaliteit van educatieve voorzieningen en activiteiten. Hiermee is op objectieve wijze te toetsen of een activiteit voldoet aan de algemene kwaliteitseisen.

Literatuur

1. Vriesman, C.J. 2006. Nieuwjaarstoespraak 2006.
2. Staatsbosbeheer, 2006. Concernjaarplan 2006.
3. Kwaliteitsmeter educatieve producten Staatsbosbeheer, augustus 2006
4. Huitzing, D. 1989. Een schepje er boven op! Over natuur-en milieu-educatie en pedagogiek. Ministerie van LNV. SDU uitgeverij, Den Haag.
5. LNV. 2000a. Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (nu Voedselkwaliteit), Den Haag.
6. Berg, van den A. 2004. De verborgen angst voor natuur. Essay en verslag debat. Rapport nr. 04.2.089. Den Haag: Innovatie Netwerk Groene Ruimte en Agrocluster.
7. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2005. De jeugd in Nederland, enkele cijfers..... Factsheet ten behoeve van de Conferentie Operatie Jong 2005, "Op weg naar meer samenhang in het jeugdbeleid", 12 september 2005, Utrecht.
8. Staatsbosbeheer, Raad van Advies. 2002. Advies: Educatie.
9. Staatsbsobeheer, 2003. Middelpunt in de Natuur. Visie Staatsbosbeheer op bezoekerscentra.

© Staatsbosbeheer | november 2006

Tekst: Staatsbosbeheer | Redactie: Met Andere Woorden, Arnhem | Fotografie: Staatsbosbeheer, Martin Kers, Rob de Wind, Githa van Eeuwen, Hans van den Bos, Lyckle Kempers, Boomfeestdag/M. Magielse

Staatsbosbeheer
Princenhof Park 1
3972 NG Driebergen
www.staatsbosbeheer.nl

Staatsbosbeheer heeft alle mogelijkheden in huis om een belangrijke aanbieder van natuureducatie te zijn: kennis, natuurgebieden en ambitie. Educatie is dan ook onderdeel van de opdracht die het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) aan Staatsbosbeheer verleent. Staatsbosbeheer vindt educatie een belangrijk onderdeel van het werk. Een beheerder van gebieden met grote maatschappelijke waarden heeft tenslotte de taak om hierover kennis uit te dragen en te zorgen dat men de natuur in al haar facetten kan beleven.
De educatievisie is eind 2005 vastgesteld. Bij deze visie hoort een Handboek Educatie dat bestemd is voor medewerkers met een educatieve taak. Er staat in beschreven hoe Staatsbosbeheer educatie in de praktijk vorm wil geven.